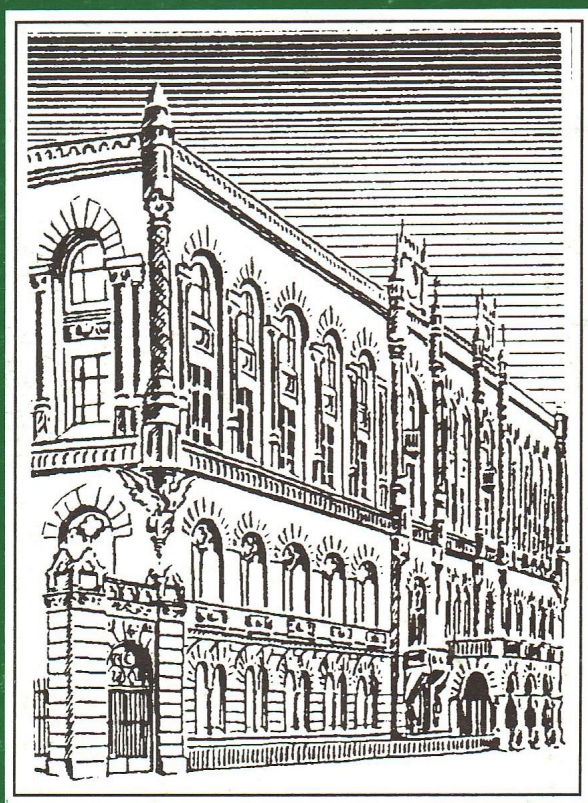

ISSN 1605-2005

БАНКІВСЬКА СПРАВА

№3-2000

БАНКІВСЬКА СПРАВА

BANKING

№3 (33)–2000

НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ
ВИХОДИТЬ 6 РАЗІВ НА РІК

ЗМІСТ

ПРОБЛЕМИ МАКРОЕКОНОМІКИ

- Валерій Литвицький.** Макроекономічний дебют 2000 року: ознаки зростання 3
Ігор Лютий. Роль грошово-кредитної політики НБУ в стабілізації кредитного ринку 7
Олексій Мельник. Антиінфляційна політика як фактор економічного зростання в Україні 11

СЛОВО ПРАКТИКАМ

- Ігор Тинний.** Джерела та механізми фінансування реструктуризаційних перетворень на промислових підприємствах України 17
Костянтин Марахов. Структурні зміни на фондовому ринку України 21
Сергій Оніщенко. Особливості розробки нових банківських продуктів 24

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

- Олександр Черняк, Лідія Воронова, Андрій Ставицький.** Нові можливості експоненціального згладжування 28

АНАЛІЗУЮТЬ НАУКОВЦІ

- Любомира Кіндрацька.** Формування і використання резервів під кредитні ризики та методика обліку цих операцій у комерційних банках України 33
Любов Вірван. Нова валюта старої Європи: перспективи розвитку 36
Олександр Дзюблюк. Особливості застосування політики облікової ставки як інструмента управління грошово-кредитними відносинами 39
Ігор Брітченко. Стан і перспективи кредитних вкладень у вугледобувні підприємства та шляхи вдосконалення їх 43

ПОШУКИ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

- Леонід Долінський.** Кількісне оцінювання основних економічних показників вексельних зобов'язань 46
Вікторія Білошапка. Становлення інституту маркетмейкерів в Україні та роль банків у цьому процесі 49
Світлана Пішпек. Особливості корпоративного менеджменту в перехідний період 52

ПІДПРИЄМНИЦТВО І КУЛЬТУРА

- Галина Чайка, Тамара Чмут.** Конфлікти і шляхи розв'язання їх 57

РЕЦЕНЗІЇ

- Володимир Черняк.** Банківську систему треба реформувати 62
Анотації. Annotations 63, 64

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ КРЕДИТНИХ ВКЛАДЕНЬ У ВУГЛЕДОБУВНІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ

Ігор Брітченко, доцент кафедри фінансів Донецького інституту ринку і соціальної політики, кандидат економічних наук

Найбільш складним та проблематичним із погляду банківського маркетингу є кредитування вугледобувних підприємств. Цей аспект особливо актуальний у Донецькому регіоні. Комерційні банки не повинні відмовлятися від співпраці з вугільними підприємствами, оскільки в умовах жорсткої конкуренції для банку важливий будь-який клієнт, навіть найзбитковіша і найнеперспективніша шахта, а усталена практика співробітництва не приносить вигод ні банківській системі, ні вугільній галузі.

У зв'язку з цим доцільно звернути увагу на такі чинники:

1. Особливості вугільної галузі як позичальника з урахуванням ситуації, що склалася в економіці країни.

2. Усталену практику роботи комерційних банків із підприємствами вугільної галузі.

3. Шляхи поліпшення роботи комерційних банків із кредитування вугільної галузі.

Вугільна галузь із погляду банківських інвестицій має такі особливості:

1. Нині більшість шахт галузі одержала статус юридичної особи і має повне юридичне право розпоряджатися готовою продукцією — вугіллям.

2. Інше майно, що залишається в розпорядженні шахт та об'єднань, крім вугілля, практично є неліквідним або дуже низьколіквідним і не може служити надійним забезпеченням заборгованості.

3. Існує найсильніша залежність місцевих органів влади від керівників вугільних підприємств. Така залежність поширюється і на представників судової влади. Таким чином, утруднено практичне звернення стягнення застави — вугілля.

4. У галузі склалася найгостріша соціальна обстановка, трудові колективи шахт можуть почати страйк практично в будь-який момент, причому побутує фальшиве уявлення, що причиною невиплати зарплати є комерційні банки.

5. В економіці країни склалася негативна тенденція бартеризації розрахунків між підприємствами, найвища частка бартерних розрахунків спостерігається у вугільній галузі. Сьогодні практично вся продукція вугільних підприємств відвантажується за бартером.

6. Особливістю управлінського персоналу шахт є небажання співпрацювати з банками (з різних причин), а також невисокий рівень професіоналізму економічних служб.

7. Практично всі шахти галузі мають К-2 до розрахункового рахунку, юридичні справи багатьох шахт оформлені неналежним чином, у банк не здаються самостійні баланси об'єднань, замість них об'єднання здають консолідовані баланси.

8. Державна підтримка вугільних підприємств скорочується, і розраховувати на її збіль-

шення не доводиться, обсяги бюджетного кредитування також різко скорочено.

9. Найголовнішою особливістю є те, що з вугільними підприємствами практично пов'язана вся економіка країни. Від роботи шахт залежить не тільки технологічний ланцюжок з одержання металу та електроенергії, а, по суті, й уся економіка країни, оскільки чорна металургія є пріоритетом у міжнародному поділі праці для України.

Сьогодні склалася практика кредитування вугільних підприємств комерційними банками, у якій провідне місце належить вугільним підприємствам, а не банку. Таке становище не дає змоги банкові одержати в строк відсотки за користування позичкою, а часто-густо взагалі повернути кредит і відсотки за ним, немає можливості працювати відповідно до інструкцій НБУ, чинного законодавства, належним чином перевіряти цільове використання кредитів, не контролюється фактична наявність застави, якщо забезпеченням кредиту є договір застави. Комерційні банки не можуть законним чином звернути стягнення на заставне майно (якщо таке є), а такий засіб впливу, як банкрутство шахт, є практично утопією. Повернення банківських кредитів, а отже, і доля банку-кредитора повністю перебувають у руках керівників вугільних підприємств, які, по суті, й вирішують її.

Комерційні банки сьогодні не можуть використовувати механізми розрахунково-касового обслуговування і, тим більше, кредитування працівників вугільних підприємств. Це відбувається внаслідок значних затримок заробітної плати. У вугільній галузі склалася парадоксальна ситуація, при якій працівники вугільних підприємств формального є соціально захищеною категорією населення, тобто держава формально забезпечує високий рівень заробітної плати, регресів і т. ін., а реально працівники вугільної галузі є найбільш соціальним прошарком суспільства через значні затримки заробітної плати. Якби не було заборгованості з виплати зарплати, шахтарі, безумовно, були б оптимальним об'єктом для споживчих кредитів.

Необхідно зазначити, що є як об'єктивні, так і суб'єктивні причини того, що немає масштабних банківських інвестицій у вугільну промисловість. Найважливішим суб'єктивним чинником відсутності інвестицій є відсутність у самих банків "довгих" грошей, тобто довготермінових вкладів населення та підприємств. Найважливішим суб'єктивним чинником є неспроможність комерційних банків забезпечити повернення інвестицій.

Разом з тим, комерційні банки мають достатній обсяг ресурсів, аби здійснювати короткотермінове кредитування вугільної галузі на термін до одного року. Та навіть на таке кредитування банки йдуть вкрай неохоче. Це відбувається зовсім не тому, що кредитування, скажімо автозаправочних станцій, економічно вигідніше, ніж

кредитування вугільної галузі. Розмір прибутку комерційного банку не залежить від кредитного позичальника, оскільки й відсоткова ставка від нього не залежить. Вона складається внаслідок попиту та пропозиції на фінансовому ринку, а ціна ресурсів у всіх комерційних банках практично однакова. Від конкретного позичальника залежить повернення інвестиційних ресурсів, тобто, чи одержить банк передбачуваний прибуток і чи повернуться інвестиційні ресурси.

Кредитування вугільної галузі є навіть більш привабливим, ніж кредитування торговців нафтопродуктами. Це пов'язано з тим, що вугільна галузь — найважливіший постачальник енергоносіїв на український ринок. Крім того, вугільна галузь є стратегічним позичальником, від якого залежать тенденції розвитку всієї економіки України і який спроможний ефективно переробляти надвеликі обсяги інвестиційних ресурсів. Разом з тим, спостерігається небажання у комерційних банків кредитувати цю галузь. У чому причина? Причини є об'єктивними для комерційних банків і перебувають поза їхньою компетенцією.

Основні причини відсутності масштабних банківських інвестицій у вугільну галузь такі:

1. Неспроможність держави розраховуватися з вугільними підприємствами у строк та в обсягах, які передбачено державним замовленням. Це спричиняє фактичну неспроможність вугільних підприємств розраховуватися за вже наявними банківськими кредитами і відсотками за ними, що істотно підриває довіру потенційних інвесторів.

2. Неспроможність держави навести елементарний порядок та організувати роботу підприємств вугільної галузі, які здебільшого є державними підприємствами, чітко відповідно до чинного законодавства.

Іншими словами, спостерігається криза власника. З одного боку, держава не може організувати ефективну роботу на своїх підприємствах, використовуючи як адміністрацію цих підприємств, так і силові структури органів державної влади. А з другого боку, держава не йде по шляху приватизації цієї галузі. Тим більше не зрозуміло те, що більшість шахт перетворено в акціонерні товариства, але із стовідсотковою державною власністю.

3. Відсутність ефективних механізмів взаємозаліку боргів державних підприємств, утворених внаслідок невиконання фінансових зобов'язань з боку держави, за борги перед цією ж державою, наприклад, у вигляді податкових платежів.

Таким чином, фінансові проблеми, з якими стикається вугільна галузь, є проблемами ефективності механізму власності. А оскільки власність є державною, а сама галузь стратегічно важливою, то більша частина проблем пов'язані не стільки з економічними чинниками, скільки з політичними.

На підставі викладеного вище, а також враховуючи інтереси банку, можна зробити такі висновки:

1. Незважаючи на ситуацію, що склалася, не можна уникати співробітництва з вугільними підприємствами, не можна відмовлятися від кредитування вугільної галузі, оскільки банк не повинен нехтувати співпрацею з будь-яким клієнтом (інакше для чого банк?), тим більше з під-

приємствами галузі, яка становить основу економіки країни й Донбасу.

2. Роботу комерційних банків необхідно терміново й кардинально змінити, робота має вестися на взаємовигідних партнерських засадах, відповідно до чинного законодавства та інструкцій НБУ.

3. Усім вугільним підприємствам необхідно оформити належним чином їхні юридичні справи. Багато підприємств є акціонерними товариствами відкритого типу, де весь пакет акцій належить державі. На таких підприємствах має діяти вищий орган акціонерного товариства, до якого входить по одному представникові від:

- Фонду державного майна;
- Міністерства вугільної промисловості;
- обслуговуючого банку;
- трудового колективу;
- райдержадміністрації.

Банку необхідно застосовувати заходи щодо реалізації цього пункту статуту та формування реально діючого вищого органу ВАТ.

4. Кредитування шахт має здійснюватися виключно під заставу вугілля, іншого забезпечення при кредитуванні допускати не можна. Вугілля слід оформляти в заставу за ліквідною ціною, яка обов'язково має бути нижчою від преїскурантної ціни. Застава вугілля має оформлятися з урахуванням усіх існуючих рекомендацій Національного банку України, з урахуванням забезпеченості позики, відсотків необхідних коефіцієнтів, ліквідної вартості, при наявності недоторканих перехідних залишків на вугільних складах.

5. Доцільно опрацювати варіант співпраці з великим споживачем вугілля. Цей споживач вугілля має відповідати таким критеріям:

- бути платоспроможним;
- мати реальні механізми впливу на вугільні підприємства і реальну можливість здійснювати відвантаження вугілля з шахт;
- мати достатній авторитет у промислових колах;
- мати кваліфіковані кадри в достатній кількості;
- мати напрацьовані й досить стійкі зв'язки з вугільними, коксохімічними, металургійними підприємствами Донбасу й України, а при необхідності мати вихід на зовнішній ринок.

У разі виникнення простроченої заборгованості банк може продати борги вугільних підприємств, одночасно уступивши право вимоги на вугілля в кількості, достатній для покриття наявної заборгованості. Економічний інтерес покупця полягатиме в одержанні вугілля за цінами, нижчими преїскурантних. Крім того, до укладення договору застави з таким партнером можна консультуватися щодо розміру зниження ціни нижче преїскурантної для забезпечення ліквідності вугілля, що оформляється в заставу. Така робота не тільки приведе до ліквідації заборгованості, а й стимулюватиме вугільні підприємства вчасно погашати борги, оскільки загроза реальної втрати вугілля до цього зобов'язуватиме.

У перспективі вважаємо за доцільне створення такої системи, яка давала б змогу суб'єктам підприємницької діяльності (в тому числі й комерційним банкам) погашати податкову заборгованість перед державою борговими зобов'язання-

ми самої держави, наприклад, за допомогою державних векселів тощо. При цьому забезпеченням повернення інвестиційних ресурсів комерційних банків можуть служити боргові зобов'язання держави перед підприємствами вугільної галузі.

У разі неповернення інвестиційних ресурсів шахта поступиться правом вимоги за державним боргом на користь банку, а той, у свою чергу, розрахується цим боргом при сплаті податків. Такий механізм може перетворити вугільну галузь із найпроблематичнішої для інвесторів у найприблившу.

Механізм залучення банківських інвестицій був би вигідним і державі. Економічна ефективність і доцільність державного погляду складається з таких чинників:

- відповідає необхідності вишукування та запозичення значних фінансових ресурсів на зовнішньому ринку, які необхідно повертати точно в строк та ще й з відсотками. У ситуації із заліком боргових вимог держава гасить борги сьогодні за рахунок майбутніх надходжень і без відсотків;

- значно скоротиться частка бартерних угод у вугільній галузі, що, безумовно, витіснить бартерні розрахунки і в інших галузях;

- розвиток базової галузі промисловості спричинить піднесення виробництва і в інших галузях та, як наслідок, збільшення відрахувань у бюджет;

- знизиться соціальна напруженість у шахтарських колективах;

- на макроекономічному рівні грошовий мультиплікатор дасть можливість збільшити кількість грошей в обігу без здійснення додаткової місії, що приведе до стабілізації та зміцнення національної грошової одиниці;

- поживається ринок цінних паперів у разі, якщо заліки здійснюватимуться за допомогою вексельного обігу;

- підвищиться ступінь довіри підприємців і населення до державних боргових зобов'язань, що дасть змогу й надалі здійснювати емісію облігацій внутрішньої державної позики тощо.

Крім того, при кредитуванні вугільних підприємств комерційними банками ринок сам відрегулює перспективи розвитку конкретних шахт, кредитор і позичальник будуть зацікавлені в розвитку вугільної галузі, а не в планомірному закритті підприємств, як це відбувається нині.

Істотним елементом кредитування вугільної галузі промисловості є пільгове довгострокове кредитування. Є безліч точок зору з цього приводу. Найважливішим є визначення джерел пільгового кредитування. Одні спеціалісти вважають, що пільгове кредитування має здійснюватися за рахунок коштів міністерства фінансів та міністерства економіки через уповноважені банки, як це було раніше; на думку інших, пільгові кредити мають надавати комерційні банки; треті вважають, що це функція Національного банку; четверті стверджують, що пільгове кредитування згубно позначається на вугільних підприємствах і призводить до фінансових зловживань та неефективності використання їх.

З певною мірою впевненості можна стверджувати, що пільгове кредитування, особливо довгострокове, становить основу будь-якої галузі про-

мисловості, тим більше вугільної. Без пільгового довгострокового кредитування неможливо на практиці здійснювати інноваційні проекти у вугільній галузі, фінансувати розвиток науки і впровадження її передових здобутків.

В умовах браку джерел для довгострокового кредитування в НБУ та комерційних банків єдиним можливим залишається традиційний механізм довгострокового кредитування з державного бюджету за рахунок коштів міністерства фінансів. Традиційно такі кредити надавались на строк від трьох до п'яти років. Для вдосконалення механізмів довгострокового кредитування можливі такі заходи:

- здійснювати кредитування не через уповноважені банки, а через підрозділи державного казначейства, відділення Національного банку або міністерство вугільної промисловості. Це дасть можливість уникнути зловживань комерційними банками і здешевить вартість кредитних ресурсів;

- підвищити контроль та відповідальність за цільовим використанням інвестованих коштів та ефективним використанням їх;

- враховувати думку обслуговуючих банків при розробці державних програм довгострокового кредитування вугільної галузі.

За допомогою пільгового кредитування має фінансуватися не тільки розвиток виробництва, а й розвиток та підтримання соціальної інфраструктури шахтарських міст і селищ. Адже, якщо розвивають тільки виробництво, часто-густо втрачається головна мета — підвищення соціальної захищеності працівників вугільної галузі.

Кажучи про соціальний захист населення, необхідно відзначити, що в країнах із розвинутою ринковою економікою найважливішим інструментом соціального захисту працюючих громадян є споживчий кредит для придбання будинків, автомобілів тощо. Очевидно, що навіть при регулярних виплатах заробітної плати родинам шахтарів говорити про таке споживче кредитування передчасно. Разом з тим, споживчі кредити на придбання товарів тривалого користування, таких як меблі, побутова електротехніка, дачні ділянки, або оплати навчання дітей, літнього відпочинку є абсолютно реальними. Досвід реалізації в кредит легкових автомобілів Запорізького автомобільного заводу, поєднаний із споживчим кредитуванням, може зробити недорогі автомобілі вітчизняного виробництва доступними більшості шахтарських сімей.

Проте найважливішою умовою цього має стати стабілізація фінансової системи вугільної галузі, яку можна здійснити шляхом створення державою умов для масштабного кредитування комерційними банками. Про макроекономічний ефект таких заходів і говорити не доводиться. Підвищення платоспроможного попиту густонаселеного Донбасу, який налічує понад 5 % населення країни, може викликати піднесення виробництва товарів народного споживання, автомобілів, різних послуг тощо. Донбас, безумовно, може стати тим регіоном, де почнеться реальне економічне піднесення економіки України за допомогою механізмів залучення банківських інвестицій у вугільну галузь.

АНОТАЦІЇ

Валерій Литвицький. *Макроекономічний дебют 2000 року: ознаки зростання.*

Аналізуються основні фактори соціально-економічного зростання в Україні у I кварталі 2000 р. внаслідок ефективною політики уряду України. Звертається увага на необхідність нарощування структурних змін у податково-бюджетній системі, прискорення приватизації, поглиблення адміністративної реформи та дерегуляції підприємництва.

Ігор Лютий. *Роль грошово-кредитної політики НБУ в стабілізації кредитного ринку.*

Розглядаються проблеми стабілізації кредитного ринку України як наслідок грошово-кредитної політики НБУ. Визначаються основні фактори впливу на кредитний ринок і наслідки фінансової кризи 1998 р.

Олексій Мельник. *Антиінфляційна політика як фактор економічного зростання в Україні.*

Аналізуються особливості антиінфляційної політики України і наслідки її запровадження. Вносяться пропозиції, спрямовані на відновлення економічного зростання.

Ігор Тинний. *Джерела та механізми фінансування реструктуризаційних перетворень на промислових підприємствах України.*

Розглядаються альтернативні можливості фінансування реструктуризаційних процедур, життєво необхідних сьогодні більшості промислових підприємств України. Досліджується відповідний досвід інших країн з економічною системою перехідного типу та можливості його впровадження в Україні. Аналізуються роль та функції держави у стимулюванні цих процесів.

Костянтин Марахов. *Структурні зміни на фондовому ринку України.*

Розглядаються формування та розвиток фондового ринку в Україні. Аналізуючи тенденції структурних змін на ринку цінних паперів, автор намагається знайти альтернативні шляхи розвитку цього сектору економіки країни.

Сергій Оніщенко. *Особливості розробки нових банківських продуктів.*

Розглядаються особливості розробки нових продуктів банківської сфери. З метою збереження та нарощування клієнтської бази автор пропонує банкам освоювати нові підходи та методи роботи, основними серед яких є розробка нових продуктів, орієнтованих на задоволення потреб клієнтів і забезпечення технологій обслуговування їх.

Олександр Черняк, Лідія Воронова, Андрій Ставицький. *Нові можливості експоненціального згладжування.*

В період економічної нестабільності фахівці часто вдаються до статистичних прогнозів на основі моделей, які абстрагуються від великої кількості інформації. Такі методи можуть удосконалюватися та знаходити нове застосування. На прикладі платіжного балансу України показані нові можливості застосування експоненціального згладжування.

Любомира Кіндрацька. *Формування і використання резервів під кредитні ризики та методика обліку цих операцій у комерційних банках України.*

Розглядаються важливі чинники облікової політики

комерційних банків, пов'язані з порядком бухгалтерського обліку, формування і використання резервів, списання та повернення раніше списаних безнадійних кредитних активів.

Любов Вірван. *Нова валюта старої Європи: перспективи розвитку.*

Аналізуються причини, етапи і особливості введення євро в країнах Західної Європи. Розглядається вплив євро на міжнародні фінансові ринки, а також на валютний ринок України. Вносяться пропозиції, спрямовані на вдосконалення банківсько-фінансової сфери України з метою подальшої інтеграції її у світову економіку.

Олександр Дзюблюк. *Особливості застосування політики облікової ставки як інструмента управління грошово-кредитними відносинами.*

Аналізуються політика облікової ставки центрального банку як одного з ключових методів монетарного регулювання та основні напрями її впливу на перебіг економічних процесів. Пропонується ряд заходів, спрямованих на підвищення загальної ефективності політики облікової ставки в умовах ринкових перетворень в економіці України.

Ігор Брітченко. *Стан і перспективи кредитних вкладень у вугледобувні підприємства та шляхи вдосконалення їх.*

Подається аналіз фактичного стану співробітництва комерційних банків з вугледобувними підприємствами, вказуються об'єктивні причини наявних проблем, пропонуються шляхи розв'язання їх.

Леонід Долінський. *Кількісне оцінювання основних економічних показників вексельних зобов'язань.*

Пропонується аналітична модель оцінювання прибутковості та вартості вексельних зобов'язань на фондовому ринку з урахуванням впливу сукупності економічних ризиків, факторів зміни вартості в часі. Проаналізовано розподіл прибутків і збитків між учасниками процесу вексельного обігу.

Вікторія Білошапка. *Становлення інституту маркетмейкерів в Україні та роль банків у цьому процесі.*

Розглядаються передумови виникнення інституту маркетмейкерів в Україні, аналізується його необхідність, обґрунтовуються перспективність виконання функцій маркетмейкерів вітчизняними банками та важливість такого посередництва для розвитку ринку цінних паперів у цілому.

Світлана Пішпек. *Особливості корпоративного менеджменту в перехідний період.*

Досліджуються загальноекономічні аспекти проблеми формування корпоративної структури в економіці, особливості корпоративного управління, суперечності їх застосування у виробничому секторі України.

Галина Чайка, Тамара Чмут. *Конфлікти і шляхи розв'язання їх.*

Продовження циклу статей "Підприємництво і культура". У статті розкриваються природа конфліктів, у тому числі в банківських установах, основні правила їх попередження, стилі та методи розв'язання їх.